

Література

Горячева Ю.В., Князев С.В., Пожарицкая С.К. Фонетическая реализация заударных гласных в различных просодических условиях: пограничные тоны / Ю.В. Горячева, С.В.Князев, С.К. Пожарицкая // Исследования по славянской диалектологии. – 2009. – Вып.14. – С. 7-15. *Ермакова О.П.* Активные процессы в лексической семантике русского языка конца XX века / О.П. Ермакова // Sprach wandelinder Slavia, TeilI. – Frankfurt am Main, 2000. – С.12-28. *Ермакова О.П.* Новые тенденции в лексической семантике русского языка конца XX века / О.П. Ермакова // Russistik. – 2000. – № 1-2. – С. 104-105. *Ермакова О.П.* Семантические процессы / О.П. Ермакова // Русский язык конца XX столетия (1985–1995). – М.: Дрофа, 1996. – 230 с. *Жукова О.В.* Жанровые и стилевые тенденции в драматургии XX века / О.В. Жукова. – Самара: Издательство СамГПУ, 2001. – 85 с. *Ермакова О.П.* Новые тенденции в лексической семантике русского языка конца XX века / О.П. Ермакова // Russistik. – 2000. – № 1-2. – С. 104-105. *Ермакова О.П.* Семантические процессы / О.П. Ермакова // Русский язык конца XX столетия (1985–1995). – М.: Дрофа, 1996. – 230 с. *Жукова О.В.* Жанровые и стилевые тенденции в драматургии XX века / О.В. Жукова. – Самара: Издательство СамГПУ, 2001. – 85 с. *Карасик В.И.* Язык социального статуса / В.И. Карасик. – М.: Институт языкознания РАН, 1992. – 330 с. *Колесов В.В.* Русская речь. Вчера. Сегодня. Завтра / В.В. Колесов. – СПб.: Портфолио, 1998. – 225 с. *Костомаров В.Б.* Языковой вкус эпохи. Из наблюдений над речевой практикой масс-медиа / В.Б. Костомаров. – М.: Фолио-пресс, 1999. – 196 с. *Пожарицкая С.К.* Русская диалектология / С.К. Пожарицкая. – М.: Издательский дом «Академия», 2007. – 345 с. *Русская диалектология* / [С.В. Бромлей, Л.Н. Булатова, О.Г. Гецова и др.]; под ред. Л.Л. Касаткина. – М.: Издательский центр «Академия», 2006. – 288 с. *Шергин Б.В.* Волшебное кольцо. [Текст. Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://ru.wikipedia.org/>

УДК 811.134.2'42

НАСТЕНКО С. В.

(Київський національний лінгвістичний університет)

ІКОНІЧНІСТЬ ЯК ПЕРШООСНОВА ХУДОЖНЬОЇ ОБРАЗНОСТІ В ІСПАНСЬКІЙ ПОЕЗІЇ XII – XX СТОЛІТЬ

Статтю присвячено дослідженню поняття “іконічність” крізь призму семіотики та когнітивної лінгвістики. Представлено способи відтворення іконічності в поетичному тексті на всіх рівнях мови.

Ключові слова: семіотика, когнітивна лінгвістика, іконічні знаки, іконічні образи, текстовий семіотичний простір.

Настенко С.В. Иконичность как первооснова художественной образности в испанской поэзии XII – XX веков.

Статья посвящена исследованию понятия “иконичность” сквозь призму семиотики и когнитивной лингвистики. Представлены способы отображения иконичности в поэтическом тексте на всех уровнях языка.

Ключевые слова: семиотика, когнитивная лингвистика, иконичные знаки, иконичные образы, текстовое семиотическое пространство.

Nastenko S. V. Iconicity as a fundamental principle of the artistic imagery in Spanish poetry of the XII – XX centuries. The article as for concept research “iconicity” through a prism of semiotic and cognitive linguistics. The ways to display iconicity in poetic text at all levels of language are analyzed.

Key words: semiotic, cognitive linguistics, iconicity signs, iconicity images, text semiotic space.

Актуальність розвідки зумовлена спрямованістю сучасних мовознавчих досліджень на вивчення концептуальної організації поетичних текстів і впорядкуванні інформації в образах даних текстів із виходом у площини лінгвoseміотичних та лінгвокогнітивних процесів. **Метою** статті є дослідження іконічності як першооснови художньої образності в іспанській поезії XII – XX століть. Реалізація мети передбачає розв’язання таких **завдань**: теоретичне узагальнення напрямів і здобутків вивчення іконічності в сучасній лінгвістичній парадигмі; виокремлення детермінант, які визначають текстовий семіотичний простір; аналіз організації складників іконічності та їх репрезентації в іспанських поетичних текстах XII – XX століть. **Предметом** виступає специфіка відтворення іконічності в образах поетичних текстів. **Об’єктом** дослідження статті є поетика іспанських текстів XII – XX століть.

Семіотика – наука, що бере початок у філософії стоїків, які володіли своєю теорією знака (знак – це сутність, що базується на співвідношенні позначення – як те, що сприймається та позначеного – як те, що розуміється під ним). Надалі постулати стоїків були розвинуті у теоретичних принципах американського вченого Ч. Пірса, який увів термін “семіотика”. Під іконічністю дослідник розуміє природну подібність між формою знака (позначувальним, чи то є літера, слово, звук, словесна структура або відсутність знака), об’єктом чи концептом (позначуваним), співвіднесеним у людському сприйнятті світу

[Свірідова 2008, с. 102], а теоретичну основу та методи заклав американський учений Ч. Моріс.

Іконічність – це виразність особливого роду, що специфічно впливає на підсвідомість, спонукає свідомість реципієнта шукати в образі невимовно присутнє, виявляти відповідність викладеного в художньому світі безпосередньо ідеальному первообразу з первинної реальності. Емоційно виражена іконічність образного ладу свідчить про онтогонічну спрямованість авторського світогляду, проте може бути навмисно прихована автором у підтексті і бути виявленою під час аналізу, або виявлятися тоді, коли автор, створюючи естетичну реальність, не звертається до релігійного дискурсу [Шкурпат 2007]. У художньому тексті вона може розглядатися як неявна, прихована, вбудована мультимодальність художнього тексту, що має змогу проявлятися в його акцентованій іконічності саме в поетичних творах [Freeman 2006, с. 407–409].

Іконічність виявляється у різного типу виявах: фонетичному, акустичному, графічному, морфологічному, синтаксичному, де іконічність текстової тканини здатна, на думку Майкла Берка, обходити повз когнітивну систему читача, йти вперед і впливати на читацьку систему ефективної обробки інформації читача [Burke 2001, с. 32].

О.П. Воробйова наголошує на тому, що іконічне значення формується не лише в межах поетичного висловлення, а й у рамках усього тексту. У розгляді емотивної іконічності (термін М. Берка) дає змогу вийти на її дискурсивні композиційні вияви, реконструюючи на основі словесної образності тематично поєднані ключові слова, синтаксичний ритм, прості акустичні чи візуальні образи, які відтворюють структуру емоції і здатні підсвідомо викликати емоцію, або спровокувати той чи інший емоційний стан, при цьому образ першого чи другого концептуалізується, укорінюючись у свідомості читача. Таким чином, утворюється свого роду ланцюг: форма імітує значення – форма імітує форму – форма імітує емоцію – форма, яка імітує думку [Воробйова 2004, с. 20].

Разом з тим семіотика інтерпретує іконічність як кодування, що відтворює у формі знаку певні якості денотату, прояв у мові певних тенденцій до кодування, когнітивна лінгвістика спрямовує іконічність на визначення подібності форми мовного знаку до його значення [Стрільчук 2006, с. 347]. Отже, спільним для обох підходів є те, що в них передбачена присутність іконічного коду, який інтегрується як у мові, так і в художній літературі, зокрема у поетичному тексті.

Прояви іконічності через репрезентацію іконічних образів і християнських мотивів (чуда, одкровення, порятунку, протистояння добра і зла, світла, благої звістки) служать підтвердженням іконічності авторського світогляду, його провіденціальної динаміки в аспектах загально-історичного й індивідуально-особистісного розвитку. Концептуальний взаємозв'язок творів обумовлений іконічною співвіднесеністю з головною подією християнської історії – Христовим Воскресінням [Шкурпат 2007]. Образи індукують емоційний резонанс, вони можуть базуватися на асоціативному впливі, на емоційному впливі ритму, контрасту, неоднозначності, виборі лексики, впливі метафоричних образів [...], а під іконічністю як семіотичним поняттям мається на увазі аналогія між формою знака (позначувальним) та концептом (об'єктом, позначуваним), сприйняття рис іконічності в літературі зокрема залежить від інтерпретатора, що пов'язує значення з формальним вираженням [Воробйова 2006, с. 75].

У XV – XVI століттях у процесі становлення синтаксису іспанської мови і у віршованому мовленні зокрема, спостерігається процес стабілізації у службових словах, узгодженні, приляганні і керуванні зв'язків, що виявляються між членами речення, таким чином, семантико-синтаксична цілісність речення уможливилась завдяки службовим словам і повтором дієслова підрядного речення [Левінська 2013, с. 146]. Також значного впливу на розбудову іспанського синтаксису зазнала велика кількість діалектів, що мало на меті уніфікацію мови, провідником якої став кастильський діалект. Проте на поетичні твори Іспанії значною мірою вплинув арабський синтаксис, що спостерігається у контамінації відносних конструкцій з *que* та конструкцій з особовими займенниками *yo*, *tú*, а також

проклітична (початкова) позиція сполучників *allí, aquí* у поетичних творах [Левінська 2013, с. 149], тому що не підлягає сумніву теза В. С. Данилич про те, що “у своїй самодостатній цілісності опрацьовані форми народної (романської) мови літературних пам’яток Іспанії XII – XVII століть були створені у непростому лінгвістичному контексті диглосії – періоду паралельного співіснування і взаємодії латинської і романської мовних та культурних традицій” [Данилич 2013, с. 47].

Сучасна когнітивна традиція має на меті діадичний поділ на образну та діаграматичну іконічність, яка ґрунтується на ізоморфізмі між структурою позначуваного і позначеного [Стрільчук 2006, с. 347]. У свою чергу, поезія ХХ століття спонукала авторів до відтворення особливостей розмовної мови, з одного боку, і до вживання великої кількості повторів різного типу [Соломарська 2002, с. 91]: диз’юнкція – кон’юнкція (вживання сполучника у:

y allí fuerte se reconoce, y crece y se lanza,

y avanza y lanza espumas, y salta y confía,

y hiende y late en las aguas vivas, y canta y es joven [Barrientos 2000, с. 25], а також спостерігаємо елемент полісиндетона, що підпорядковується принципу відстані. До того ж у наведеному прикладі простежуємо звукову алітерацію шиплячих звуків *s, z, θ*, що створює шумовий ефект, пристрасть, кров, що закипає у венах головного героя, а лексема *joven* позначає молодість, емоційне напруження, здатність до завоювання дами серця та виражене дієсловом *lanzar*; сегментація – парцеляція (складні сурядно-підрядні речення з великою кількістю синтаксичних елементів); повтори і однорідні члени речення (еліпсис присудка:

mi amado, las montañas,

los valles solitarios numerosos,

las ínsulas extrañas,

los ríos sonoros,

el silbo de los aires amorosos,

la noche sosegada

en par de los levantes de la aurora,

la música callada,

la soledad sonora,

la cena que recrea y enamora [Barrientos 2000, с. 26]). У наведеному прикладі можемо спостерігати принцип іконічної кількості, де за допомогою просторового синтаксису створюється ілюзія образу хвиль річок і моря та величі гір як уподібнення розташування рядків до стихії, однак не бурхливих водних мас, а навпаки, спокійний плескіт, який передається за допомогою прикметників типу *sonoroso, callada, solitario*, в яких також можемо простежити ідею самотності людини і її нерозділене кохання.

Проте, нові модерністські течії у поезії зберігають традиції поетів пізнього Середньовіччя. Іконічні особливості синтаксичного аспекту іспанських поетичних текстів ХІХ – ХХ століть проявляються у композиції віршів (розташування рядків, строфічний розподіл) та у видах синтаксичного зв’язку: характерним є як перехід від гіпотаксису до паратаксису і безсполучникового зв’язку, так і в графічних засобах синтаксису – пунктуаційних елементах.

Як зазначає З.О. Гетьман, крім вербальних знаків у різних сферах мовного соціуму, значне місце відводиться невербальним знаковим елементам, яким належить не остання роль у передачі інформації. Згідно з постулатом семіотики про те, що будь-яке повідомлення може бути репрезентованим послідовністю невербальних знаків, а мова є системою, яка характеризується основними функціями, серед яких присутні епістемічна і когнітивна, то інші знакові системи, як провідники інформації, також повинні реалізовувати дані функції [Гетьман 2006, с. 6]. Іконічність, що постає своєрідним кодом, вписаним у художній текст, є подвійною ментальною симуляцією: зазнаючи сугестивного впливу іконічних образів, які у своїй хвильовій динаміці та геометричній статиці провокують читацький емотивний резонанс, де під образом мають на увазі іконічні знаки (ономатопея: *el silbo de los aires amorosos*,

*en el silencio sólo se escuchaba
un susurro de abejas que sonaba* [Barrientos 2000, с. 17],

звукосимволізм, синестезія:

en colores sonoros suspendidos

oyen los ojos, miran los oídos [Barrientos 2000, с. 55]), де свистячий звук *s* провокує депресивний, меланхолічний настрій, а під діаграмою (відношення між об'єктами) – порядок слів, як віддзеркалення послідовності подій, риторичні фігури, нарративні прийоми і т. д. [Воробйова 2006, с. 76]. Так Ю.М. Лотман виділяє текстовий семіотичний простір або семіосферу, що виступає авторською, індивідуальною моделлю світу в його просторовому поданні, вираженій в художньому тексті і зумовленій властивим даній культурі семіотичним простором [Лотман 1996, с. 165].

У рамках рівневої диференціації слід послідовно вичленовувати композицію, синтаксис, лексичні, лексико-граматичні, фоносемантичні, фонографемні засоби створення іконічності, а також досягнення імітації значення семіотичною формою: орієнтація на форму, концепт або сенсоріку з урахуванням обсягу тексту (за рахунок іконічності образу або діаграми). Так наприклад схемні образи вірша Ф. де Кеvedо побудовані за принципом іконічної кількості, в якому концепт ЛЮБОВ (AMOR) репрезентований концептуальними метафорами AMOR es ALEGRÍA, AMOR es ALIVIO, AMOR es ABRAZO, AMOR es ACABO, AMOR es FIN DE SENTIMIENTO ARDIENTE, AMOR es quien ANTES AMABA, побудованими за допомогою тавтограми: всі лексеми у творі починаються з однієї і тієї ж фонеми **A** і пронизують увесь текстовий семіотичний простір:

Antes alegre andaba, agora apenas

Alcanzo alivio, ardiendo aprisionado, ...

Aire abrazo, agua aprieto, aplico arenas...

Amor aprieta aprisa arcos, aljaba...

Apunta airado, al fin, amando, acaba,...

Adonde alegre ardiendo antes amaba [Barrientos 2000, с. 16].

Український лінгвіст О. П. Воробйова виділяє *глобальну* (породження іконічних образів за допомогою тексту як макрознака, розрізняючи аналогові (міметичні) та параболічні (дієгетичні) ідеограми), *локальну* (формування іконічних образів конфігураціями текстових елементів, послідовністю синтаксичних одиниць, ізотоповими мережами або тематично пов'язаної лексики, алітераційними моделями) і *локалізовану іконічність* (основу якої складають метафоричні і метонімічні тропи, стаючи текстовими символами) [Воробйова 2006, с. 76–77].

Висновки. Отже, розкриття іконічності в поетичному творі можливе шляхом послідовного конструювання іконічної моделі з урахуванням всіх вищезазначених елементів концептуального аналізу, в якому під концептуальним простором розуміємо сукупність зв'язків логіко-семантичного плану, що визначений концептуальними складниками, а також виявляється на всіх текстових рівнях і є результатом формування цілісності мегаконцепту ІСПАНІЯ в іспанських поетичних творах XII – XX століть.

Перспективою подальших розвідок у даному напрямі слугуватиме побудова іконічної моделі іспанської поезії XII – XX століть в рамках емотивної іконічності.

Література

- Воробйова О. П. Ідея РЕЗОНАНСУ в лінгвістичних дослідженнях [Електронний ресурс] / Ольга Петрівна Воробйова // Мова. Людина. Світ. До 70-річчя професора М. П. Кочергана: [зб. наук. пр.] / відп. ред. О. О. Тараненко. – К.: Вид. центр КНЛУ. – 2006. – С. 72–86. – Режим доступу: <http://uaclip.at.ua/ideyarezonansu2006pdf.pdf>. Воробйова О. П. Когнітивна поетика: здобутки і перспективи [Електронний ресурс] / Ольга Петрівна Воробйова // Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна: [зб. наук. пр.] / гол. ред. І. С. Шевченко. – Харків: Вид. центр Харків. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. – 2004. – Вип. № 635. – С. 18–22. – Режим доступу: http://uaclip.at.ua/Kognitivna_poetikakharkiv2004pdf.pdf. Гетьман З. О. Тексти з іконічним компонентом як результат креолізації комунікації [Електронний ресурс] / Зоя Олексіївна Гетьман // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка : [зб. наук. пр.] / відп. ред. О. І. Чередниченко. – К.: Видавничо-поліграфічний центр “Київський університет”. – 2006. – Серія “Іноземна філологія”. – Вип. 40. – С. 6–7. – Режим доступу: http://papers.univ.kiev.ua/inozemna_filologija/articles/Texts_with_an_iconic_component_as_a_result_of_pictorialization_of_communication_14880.pdf. Данилич В.С. Кастильський період іберо-

романського мовного ареалу / Валентина Стефанівна Данилич // Проблеми семантики слова, речення та тексту: [зб. наук. пр.] / відп. ред. Н.М. Корбозерова. – К.: Вид. центр КНЛУ. – 2013. – Вип. 30. – С. 45–51. *Левінська О. О.* Вплив латинської та арабської мов на формування складного речення в текстах іспанського романсу XV – XVI століть / Олеся Олександрівна Левінська // Проблеми семантики слова, речення та тексту: [зб. наук. пр.] / відп. ред. Н.М. Корбозерова. – К.: Вид. центр КНЛУ. – 2013. – Вип. 30. – С. 142–149. *Лотман Ю. М.* Внутрі мислящих миров. Человек – текст – семиосфера – история / Юрий Михайлович Лотман. – М.: Языки русской культуры, 1996. – 464 с. *Свірідова Ю. О.* Іконічний спосіб зображення пейзажу в австралійській поезії XX століття / Юлія Свірідова // Наукові записки: [зб. наук. пр.] / відп. ред. В. Ожоган. – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка – 2008. – Серія “Філологічні науки” (мовознавство). – Вип. 75(3). – С. 102–105. *Соломарська О. О.* Синтаксична організація сучасного поетичного тексту / Олена Олександрівна Соломарська // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики: [зб. наук. пр.] / відп. ред. Н.М. Корбозерова. – К.: КНУ. – 2002. – Вип. 1. – С. 191. *Стрільчук А. В.* Синтаксичні засоби вираження іконічності (на матеріалі текстів сучасної американської поезії) / А. В. Стрільчук // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики: [зб. наук. пр.] / відп. ред. Н.М. Корбозерова. – К.: КНУ ім. Т. Шевченка. – 2006. – Вип. 10. – С. 346–354. *Шкуропат М. Ю.* Іконічність художнього образу (на матеріалі творів І. С. Шмельова) [Електронний ресурс] : автореф. дис... на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.01.06 “Теорія літератури” / Марина Юріївна Шкуропат. – ДонНУ, 2007. – 28 с. – Режим доступу: <http://referatu.com.ua/referats/7569/173606/>. *Burke M.* Iconicity and literary emotion / *Michael Burke* // *European Journal of English Studies*. – 2001. – Vol.5. – №1. – P. 31–46. *Freeman M. H.* The fall of the wall between literary studies and linguistics: *Cognitive poetics* / *Margaret H. Freeman* // *Cognitive Linguistics: Current Applications and Future Perspectives*: [eds. *Kristiansen G., Archard M., Dirven R., Ruiz de Mendoza, Ibáñez F. J.*]. – Berlin; New York: Mouton de Gruyter, 2006. – P. 403–428. *García Barrientos J. L.*, Las figuras retóricas. El lenguaje literario 2 / J. L. García Barrientos. – Madrid: Arco Libros, S.L., 2000. – 96 p.

УДК 811, 112, '2, 367, 335

ОКСАНИЧ М. П.

(Кіровоградський державний педагогічний університет імені В. Винниченка)

ОСОБЛИВОСТІ ПОРЯДКУ СЛІВ У ПІДРЯДНОМУ СЕРЕДНЬОВЕРХНЬОНІМЕЦЬКОМУ РЕЧЕННІ

У статті розглядаються питання, пов'язані з основними моделями порядку слів та позиційними характеристиками членів підрядного речення у середньовірхньонімецькій мові.

Ключові слова: порядок слів, сполучник, структурна варіативність, підрядне речення

Oxanich M. P. Main word-order types in High Middle German. The paper focuses on main word-order types in High Middle German, as well as on positional peculiarities of the subordinate clause members in the given period.

Key words: word order, conjunction, structural variation, subordinated clause.

Оксанич М. П. Особенности порядка слов в подчиненном средневрхненемецком предложении. В статье рассматриваются вопросы, связанные с основными моделями порядка слов и с позиционными характеристиками подчиненного предложения в средневрхненемецком языке.

Ключевые слова: порядок слов, союз, структурная вариативность, подчиненное предложение.

Дослідження складнопідрядних речень є однією з актуальних проблем сучасної лінгвістики. Підрядний зв'язок як явище граматичного плану аналізується лінгвістами на матеріалі різних мов [Бокова 2001; Буніятова 2003; Семененко 2001; Фефелова 2006; Ярцева 1940], зокрема й на матеріалі німецької мови [Кацкова 1975; Куркина 1966; Левицький 2007; Москальская 1974; Шубик 1964; Reis 1901]. У контексті визначення мови як абстрактної системи предметом дослідження синтаксичних студій у діахронії є фундаментальні елементи синтаксису та їхні взаємовідношення [Буніятова 2003, с. 53].

Незважаючи на певні успіхи у вивченні природи складного речення та його конститuentів, нерозв'язаним й досі залишається ряд проблем історичного синтаксису, зокрема структури підрядних речень у середньовірхньонімецькій мові як конститuentів складного поліпредикативного цілого, що є **актуальним** для сучасної германістики. Оскільки сучасна німецька мова поєднує елементи вільного та сталого порядку слів, то частково правила порядку слів у середньовірхньонімецькій мові і в сучасній німецькій мові співпадають [Адмони 1963, с. 310]. Отже, за **метою** у статті ми ставимо виявити основні моделі порядку слів та позиції членів речення у підрядному середньовірхньонімецькому реченні у досліджуваній період.

Аналіз мовних одиниць, зокрема синтаксичних, передбачає попереднє визначення їх місця у ієрархічній будові структурних елементів мови. Кожну синтаксичну одиницю